

פרק משוח מלחמה

הקדמה:

בפרק הקודם (לב, ב) נתבאר שיש דברים הנאמרים בכל לשון ויש דברים הנאמרים בלשון הקודש, ואחד מהדברים הנאמרים בלשון הקודש הוא "משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם".

הכהן ודבר אל העם, והכהן הגדול היה ממנה אותו, וכשנתמנה לכך, היו מושחים אותו בשמן המשחה, ולכן היה נקרא "משוח מלחמה".

מתניתין:

הכהן שנתמנה להיות משוח מלחמה, היה מדבר פעמיים אל העם (כמבואר בגמרא), פעם אחת בספר (על גבול ישראל), ופעם אחת במלחמה (לפני המערכה),

בפרק שלפנינו בא התנא לבאר הענין של "משוח מלחמה", מה הוא מדבר אל העם וכיצד.

ישנם שני סוגי מלחמות שמלכי ישראל או מנהיגיהם עורכים נגד אויביהם:

ובשעה שהיה מדבר אל העם, בלשון הקודש היה מדבר,

א. "מלחמת מצודה" – כגון מלחמת שבעה עממים (בכיבוש הארץ על ידי יהושע), ומלחמת עמלק, ומלחמה עם כל צר שבא עליהם לכבוש או להחריב נחלתם.

שנאמר: (דברים כ) "והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן" — זה כהן משוח מלחמה, שנתמנה ונמשח בשמן המשחה כדי שידבר אל העם את הדברים שלהלן,

ב. "מלחמת הרשות" – כגון מלך שנלחם מרצונו עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו.

"ודבר אל העם" — בלשון הקודש (1) וזה נלמד בגזירה שוה מהלשון "ודבר" הנאמר כאן, ובעשרת הדברות נאמר (שמות יט, יט) "משה ידבר", מה שם מדובר בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש.

בשני סוגי המלחמות, ממנים כהן מיוחד לדבר אל העם במערכות המלחמה ולדרוש להם ולחזק את לבבם, כמו שנאמר (דברים כ, א-ב): "כי תצא למלחמה על אויביך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם, כי ה' אלוקיך עמך המעלך מארץ מצרים, והיה כקרבכם אל המלחמה, ונגש

"ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם" — ולא על אחיכם (2), כלומר לא יהודה על שמעון ולא שמעון על

וכו".

2. פירש בבאר שבע: "לא שמשוח מלחמה היה מדבר אל העם אלה הדברים, אלא התנא דורש

1. פירש הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ז הלכה ג): "עת שעורכין המערכות והם קרבים להלחם, משוח מלחמה עומד במקום גבוה וכל המערכות לפניו, ואומר להם בלשון הקדש שמע ישראל

בנימין ששניהם היו מעם ישראל,

וההבדל הוא שאם תפלו בידם ירחמו עליכם כמה שנאמר במלחמה שעשה פקח בן רמליהו כשלחם עם אחז ושבו מבני יהודה הרבה, ואמר להם עודד הנביא בחמת ה' על בני יהודה נתנם בידכם והכיתם בהם לאין מרפא ועתה אתם אומרים לכבוש אותם לעבדים שמעוני והשיבו את השביה (דברי הימים ב' כה, טז) "ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום⁽³⁾ וינעילום ויאכילום וישקום ויכבום וינהלום בחמורים לכל כושל — כל אלו שלא יכלו ללכת ברגליהם הנהיגום בחמורים — ויביאום וריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישבו שומרון וגו'"

הרי שריחמו בני ישראל על מאתים אלף השבויים מבני יהודה וירושלים שנפלו בידם,

אבל עכשיו על אויביכם אתם חולכים למלחמה, שאם תפלו בידם אין מרחמין עליכם לפיכך עליכם להלחם בעוז ובחירוף נפש,

ממשיך הכהן ואומר: "א. אל ירד לבככם ב. אל תיראו ג. ואל תחפזו ד. ואל תערצו מפניהם"

ארבעה לשונות אלה הם כנגד טכסיסי האויב בשביל להכניס מהומה ובהלה במחנה הלוחם בו.

"אל ירד לבככם" — מפני צהלת פוסים⁽⁴⁾ וציחצוח חרבות שאתם שומעים במחנה האויב.

"אל תיראו" — מפני הגפת תריסין של החיילים, שמכים המגינים זו בזו להשמיע קול, ושפעת הקלגסין [וריבוי גדודי החיילים].

"אל תחפזו" — לברוח מקול קרנות שתוקעים בשופרות להפחידם.

"אל תערצו" — מפני קול צווחות האויב.

"כי ה' אלהיכם ההולך עמכם"⁽⁵⁾ במלחמה,

כך הפסוק, אבל המשוח מלחמה היה מדבר הפסוקים כמו שהם כתובים בתורה בלי פירוש ותוספת, וכן משמע ברמב"ם (שם) שלא הביא בדברי המשוח מלחמה אלא רק הפסוקים כמו שכתוב בתורה. וכן נראה מדברי המהרש"א (בח"א בד"ה על אויביכם).

אמנם יעויין במאירי שנראה מפירושו שמשוח מלחמה היה אומר כל הדברים האלו, ולא פירוש התנא הוא. דז"ל: ומתחיל ואומר שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם לא על אחיכם אתם חולכים שאם תפלו בידם יהו מרחמים עליכם וכו', ע"כ. וכן משמע בחינוך

(תקכ"ו), שבקריאת הפסוקים של "מי האיש אשר נטע כרם כו" כתב, ויוסיף עוד משלו דברים אחרים יעוררו בני אדם למלחמה וישיאום לסכך בנפשם.

3. צריך ביאור כפילות הלשון, וביאר המהרש"א שהלבישום מן השלל שהביאו עמהם מארץ יהודה ועוד הוסיפו להם מלבושים משלהם.

4. צעקת הסוס נקרא צהלה בלשון המקרא.

5. יעויין ברמב"ם (הלכות מלכים פרק ז הלכה

הם האויבים באין ובוטחים בנצחוננו של שר צבאם, שהוא בשר ודם, צבאם,

ואתם אי אתם כן לא על בשר ודם אתם בוטחים,

ואתם באים בנצחוננו של מקום.

"כי ה' אלהיכם החולך עמכם להלחם לכם וגו'", זה מחנה הארון שהארון הולך עם מחנה ישראל שיוצא למלחמה, והלוחות בתוכו, הרי שהשכינה עמכם במחניכם:

פלשתים באו למלחמה בנצחוננו של גלית שבטחו בגבורתו,

מה היה סופו?

גמרא:

לסוף נפל בחרב ונפלו עמו.

שינינו במשנה: "ודבר אל העם" — בלשון הקדש.

בני עמון באו למלחמה בנצחוננו של שובך שהיה שר צבא של הדרעזר מלך עמון,

והוינן בה: מאי קאמר כיצד לומדים מהפסוק שדיבר בלשון הקודש.

מה היה סופו?

לסוף נפל בחרב ונפלו עמו.

כבי קאמר, כך הוא הלימוד, לומדים מגזירה שוה, שנאמר כאן לשון "ודבר"

מצווה, שאם יש איסור לירא מהאויבים לא יסיפו השוטרים ויאמרו "מי האיש הירא ורך הלבב" שעובר הלאו יפרסם חטאו ויחזור. והקהילות יעקב (סי' ו') מדייק בדברי הרמב"ם ליישב כיצד אומרים השוטרים "מי האיש הירא ורך הלבב", שמדויק בדבריו שכל עצם האיסור ד"אל ירך לבבכם" אינו אלא בשעת התחלת המלחמה, אבל קודם המלחמה אין שום איסור לירא מלצאת למלחמה, ולכן אחר אמירת הכהן יספו השוטרים לדבר אל העם "מי האיש הירא ורך הלבב", משום שבשעה זו אין עדיין איסור לירא.

וכן הוא במאירי וז"ל: ואחר כך ממנין בני אדם לעמוד מאחורי המערכות וכו' וכל אחד נשען על קונו ואם חס ושלום מבהיל עצמו ומסבב אימה ויראה בלבו עובר בלא תעשה שנאמר "אל תיראו" וכו', משמע שדווקא בשעת מלחמה עובר בלא תעשה.

(טו) בא"ד וז"ל: "ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם". וכן כתב בספר המצוות (מצוה נח) וז"ל: "שהזהירנו מלירא מהאויבים בעת המלחמה ושלא נברח מפניהם אבל חובה עלינו להתגבר ולעמוד ולחזק כנגד העם האחר, וכל מי שיוסג אחור ויברח כבר עבר על לא תעשה והוא אמרו יתעלה "לא תערוץ מפניהם" ונכפלה זאת האזהרה ואמר "לא תראום" וכו'".

אבל הרמב"ן בספר המצוות (שם) השיג עליו שאינו עובר בלא תעשה וכתב שזו הבטחה לא

ומתרצינן: בעבודתו קאמר, שצריך כהן שיש לו ממונה על גביו בעבודתו.

ואימא סגן הכהן הגדול מדבר אל העם בלא שממנים אותו לכך? שהרי הוא ממונה כבר להיות סגן ויש ממונה על גביו.

ומתרצינן: סגן כהן גדול לאו ממונה הוא, הוא לא נתמנה לדבר אל העם, אלא לדבר אחר.

דתניא: אמר רבי הנינא סגן הכהנים: למה סגן ממונה לאיזה דבר הוא ממונה ומוכן,

שאם אירע בו פסול בכהן גדול, נכנס ומשמש תחתיו אבל כל זמן שלא אירע פסול לכהן גדול, אין לסגן שום גדולה:

שנינו במשנה: כתוב בפסוק "ואמר אליהם שמע ישראל":

מאי שנא שמע ישראל מדוע מתחיל בלשון זה?

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:

אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל,

אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אי אתם נמסרין בידם של האויבים⁽⁶⁾:

שנינו במשנה: כתוב בפסוק "אל ירך לבבכם אל תיראו בו":

תנו רבנן: פעמיים מדבר עמם הכהן,

ולהלן בעשרת הדברות אומר (שמות יט, יט) "משה ידבר והאלהים יענו בקול"

מה להלן בעשרת הדברות דברי ה' ומשה היו בלשון הקודש — אף כאן בלשון הקודש. תנו רבנן:

"ונגש הכהן ודבר אל העם"

יכול כל כהן שירצה נגש לדבר?

תלמוד לומר בהמשך הפרשה "ודברו השוטרים"

מה שוטרים בממונה שנתמנו לכך,

אף כהן צריך שיהיה בממונה, שנתמנה לכך לדבר אל העם,

ואימא אולי כהן גדול נגש לדבר אל העם בלא שממנים אותו לכך, שהרי הוא ממונה כבר להיות כהן גדול,

ומתרצינן: שצריך שיהיה דומיא דשוטר,

מה שוטר שיש ממונה על גביו שיש שופט הממונה עליו, והשוטר נוגש את מי שמצווה השופט לכופ,

אף כהן שמדבר אל העם, צריך שהוא יהיה כהן שיש ממונה על גביו,

ומקשינן: כהן גדול נמי האיכא מלך על גביו?

מאמינים בו שהם מנצחים את כח האומות לפי שהם דבקים בכח אחד, שהאחד מורה על שאין מבלעדו, ואחר שאין מבלעדו נמצאו כי הוא גבר על הכל וכו', עכ"ל.

6. בגור אריה על התורה (פרשת שופטים) פירש מימרא זו על הסגולה המיוחדת של מצות קריאת שמע מצד עצמה, וז"ל: וטעם הדבר כי זכות קריאת שמע די להם לנצח, כי האחדות שהם

פעם אחת בספר⁽⁷⁾ על גבול ישראל, ופעם אחת במלחמה לפני המערכה.

בספר מה הוא אומר לעם?

ב-מב **שמעו הקשיבו לדברי מערכי המלחמה** ותדעו מי הם הראויים והמותרים לחזור מן המלחמה,

וחזרו הראויים לחזור, כגון מי שבנה בית, ונטע כרם, ואירש אשה, וירא ורך הלבב.

במלחמה מה הוא אומר לעם?

”שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה

על אויביכם, א. אל ירך לבבכם ב. אל תיראו ג. ואל תחפזו ד. ואל תערצו”⁽⁸⁾

ארבעה אזהרות אלו הם כנגד ארבעה דברים שעובדי כוכבים היו עושים כדי לאיים, א. מגיפין בתריסים, ב. ומריעין בקרנות, ג. צוחין בקולם, ד. ורומפין בצהלת סוסייהם ודהרותם,

ואף על פי שבמשנה הוזכר גם צחצוח חרבות וריבוי חיילים, אלו אינם לאיים, אלא הן עיקר המלחמה:

שנינו במשנה: **פלשתים באו בנצחוננו של גלית כו’:**

פעם במלחמה, ואל ירך לבבכם לא אמר אלא פעם אחת בשעת מלחמה.

ובכסף משנה שם ביאר, שהרמב”ם מפרש “בספר מה הוא אומר וכו’” — היינו שיאמר להם מי האיש אשר נטע וכו’ כדי שיהיו מוכנים כשישמעו דברים אלו שנית במלחמה.

ועיין בלחם משנה שכתב שלשון הברייתא “שמעו דברי מערכי המלחמה” משמע כרש”י, אבל סדר פסוקי התורה משמע כהרמב”ם, דבראשונה כתיב “אל ירך לבבכם” ואחר כך “מי האיש אשר בנה”, ולרש”י “מי האיש אשר בנה” הוא בספר ו”אל ירך” במלחמה, אבל להרמב”ם הפסוקים מדברים בשעת המלחמה והכל הולך כסדר עיי”ש.

אבל מכל מקום צריך עיון קצת לשיטת הרמב”ם, שמאחר שלא חזרו בספר, מדוע הוצרך לומר ההכרזה פעמיים. ואולי יש לומר על פי מה שמובא בספרי ובירושלמי (פ”ח ה”ט) שכל החוזרים מעורכי המלחמה היו צריכים להביא עדים, ולכן הכריזו בספר כדי שיוכלו להביא ראיותיהם ויהיה הכל מוכן שבזמן שיכריזו הכהן בשעת המלחמה יוכלו לחזור בלי עיכוב.

ובמהרי”ץ חיות פירש, שרבי שמעון בר יוחאי אזיל לשיטתו במנחות (צט, ב) שאפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית, קיים לא ימוש ספר תורה מפין והגית בו יומם ולילה, וכיון שזה נקרא לימוד יומם ולילה, אז התורה מגני ומצלי מן הפורעניות כמבואר לעיל (כב, א).

7. פירש הערוך בערך ספר: “פירוש ספר, ארץ העמים הסמוכה לארץ ישראל, ועיר הסמוכה לים נקראת ספר, כמו דמתרגמינן “זבולון לחוף ימים ישכון” — על ספר ימא”. וכן פירש הרמב”ם בפירוש המשניות שעיירות העכו”ם השכנות לישראל נקראות ספר.

8. בביאור הסוגיא יש מחלוקת בין רש”י והרמב”ם, שרש”י פירש שבספר היה אומר מי האיש אשר נטע ואשר בנה וגו’ ומיד חזרו הראויים לחזור, ובמלחמה אמר אל ירך לבבכם אל תראו, אבל מדברי הרמב”ם (פ”ז מהלכות מלכים) מבואר שהאזהרה של אשר נטע ואשר בנה ואשר ארש אמר פעמיים, אחת בספר ועוד

ואידך, שאמר: (שם ט) "אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים ואם אני אוכל לו והכתיו והייתם לנו לעבדים ועבדתם אותנו" שפתח פיו ואמר קודם לרעתו.

ואידך, דקאמר ליה [שהוא אמר] לדוד: (שמואל א' יז, מג) "הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות"

ומקשינן: דוד נמי פתח פיו לרעה, שאמר ליה לגלית (שם מה) "אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון"

ומתריצין: שדוד הדר [אחר כך] אמר ליה, "ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות ישראל אשר הרפת" ואם כן, אין זו פתיחת פה לרעה, שדוד אמר לו, אתה בא למשול בי על ידי דבר שאין בו ממש, ואני בא למשול כך בהשם שהנצחונות שלו.

כתוב שם: (שם טז) "ויגש הפלשתי השכם והערב" לחרף את מערכות ישראל.

אמר רבי יוחנן: גלית עשה זאת כדי לבטלן מקריאת שמע שחרית וערבית⁽¹⁰⁾

גלית היה הפלשתי שעלה מהפלשתים לחרף את שם ה'.

אמר רבי יוחנן: שמו גלית על שם שעמד בגילוי פנים לפני הקב"ה ולא פחד להלחם עמו

שנאמר: (שמואל א' יז, ח) "ברו (בחרו) לכם איש וירד אלי" להלחם עמי

ואין איש אלא הקב"ה⁽⁹⁾

שנאמר: (שמות טו) "ה' איש מלחמה"

אמר הקב"ה: הריני מפילו על ידי בן איש — על ידי דוד, שהיה אז נער, ולא היה נקרא עדיין על שם עצמו אלא על שם אביו.

שנאמר: (שמואל א' יז) "ודוד בן איש אפרתי הזח"

אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר: בשלשה מקומות לכדו פיו לאותו רשע [אמר פיו של גלית את כשלונו]

אחד, שאמר: "ברו לכם איש וירד אלי" שמשמעו שירד האיש ויגבר עליו, והיה לו לומר "וילחם אתי".

9. הראיה שכוונתו היה על הקב"ה ולא על איש ממש, פירש בתפארת ציון: דאם לא היה כוונתו אלא על איש ממש, לא הוה ליה למימר לתיבת איש, דלמי יבררו אם לא לאיש, ולא הוה ליה למימר אלא "ברו אחד מכם", לכן ההכרח לומר דכוונתו היה על הקב"ה שמתואר על דבר המלחמה בשם איש כמו שהכתוב אומר "ה' איש מלחמה" עכ"ל.

10. פירש בבאר שבע: אולי ידע אותו רשע שמפני מצות קיום קריאת שמע אין נמסרים

אמנם מדברי המאירי בסוגיין משמע שגם בפעם הראשונה היו חוזרים, וז"ל: שלא היו דנין לאלו (הראויים לחזור) לחזור אלא משהלכו עמהם עד הספר, שהרי מוטל היה עליהם להשתדל בספוק מים, מזון, ולתקן את הדרכים וכו' ופעם שניה כשעורכין המערכות הוא דורש להם שלא ירך לבכם וכן שאם בא שם מי שראוי לחזור שיחזור ע"כ. מבואר בדבריו שגם בתחלה חזרו אלא "שאם בא שם מי שראוי לחזור" היה חוזר בהכרזה השניה.

(שם) "זיתיצב ארבעים יום" לפני מחנה ישראל.

אמר רבי יוחנן: כנגד ארבעים יום שנתנה בהן תורה, שכיון שאיחרה תורה להתקבל, ניתן לו כח להתיצב, ולא היה כח לישראל על גלית אלא רק בסוף ארבעים יום שאז ירד משה מן ההר וקבלו את התורה⁽¹¹⁾.

(שם ד) "ויצא איש הבינים ממחנות פלשתים גלית שמו מגת, גבהו שש אמות וזרת" שירד ממחנות פלשתים אשר בהר אל העמק שבין המחנות,

מאי "בינים" מדוע נקרא "איש הבינים"?

א. אמר רב: שמבונה מכל מום שהיה מתוקן ומנוקה מכל מום של כיעור

ב. ושמואל אמר: שהיה בינוני [אמצעי] שבאחיו, שהם היו ארבעה אחים⁽¹²⁾.

ג. דבי רבי שילא אמר: שנקרא בינים כיון שהוא היה עשוי כבנין בגבורה

ד. רבי יוחנן אמר: שנקרא "איש הבינים" כיון שהיה בן התערובת, בר מאה פפי שהיה לו מאה אבות חורגים וחדא נאנאי ואב אחד (בלשון פרסי), שבאו הרבה אנשים על אמו בלילה אחת⁽¹³⁾ ונתעברה מן אחד, ונמצא

בדם כדאיתא לעיל, הלכך רצה לבטלן דוקא מקריאת שמע.

11. הקשו באחרונים: איזה איחור היה בקבלת התורה, שהרי משה אמר להם מראש שיהיה בהר ארבעים יום, ומה עשו שגרם איחור זה. ויעוין בתפארת ציון (ברש"י ד"ה כנגד) שכתב וז"ל: צריכים לומר דאלמלא אמרו ישראל למשה "ועתה למה נמות וגו' קרב אתה ושמע וגו' ואת תדבר אלינו וגו'" היו ישראל מקבלים כל התורה באותו מעמד וכו' וכן אמרו בשיר השירים רבה (פ"א ט"ו) בשעה ששמעו ישראל "אנכי ה' אלקיך" נתקע תלמוד תורה בלבם והיו למדים ולא היה משכחין, באו אצל משה ואמרו משה רבינו תעשה את פרווביין שליח בינותינו חזרו להיות למדים ושוכחים וכו' ונמצא דאם לא היו אומרים "דבר אתה עמנו" היו מקבלים כל התורה באותו היום ורק על ידי דבריהם לא היה עוד בכחם לקבל קול ה' וגם גרמו למשה שהיה שלוחם וכו', עכ"ל.

12. כך פירש רש"י, וצריך עיון שלקמן מבואר מי הם האחים, אמר רב חסדא: סף, ומדון, גלית,

וישבי בנוב. נמצא שגלית היה הבן השלישי ולא הבינוני. ועוד, בארבעה בנים אין בן אחד קרוי בינוני, אלא שנים, שהבן השני והשלישי הם בינונים בין הראשון והרביעי, ואפילו אם נרצה לדחוק שבינוני שבאחיו פירושו שהוא בין ראשון לרביעי, צריך עיון מדוע הוא מתואר דוקא בשם בינוני, הלא גם מדון בינוני שבאחיו הוא. אחרונים.

ובמהרש"א פירש באופן אחר, וז"ל: בינוני שבאחיו וכו' לא ארוך ולא גוף ע"כ.

ובתורת הקנאות הקשה על זה, דהלא פסוק מפורש הוא בשמואל (א' יז, ד) "גבהו שש אמות וזרת", ובעירובין (מח, א) מבואר דסתם גוף אדם ג' אמות.

לכן פירש, וז"ל: ואולי יש לומר על דרך דאיתא בפסחים (סח, ב) עבדא לי עגל תלתא, דפירש"י שלישי לבטן ומובחר הוא ע"ש, והכא דחשיב סף ומדון גלית וישבי הרי גלית היה ג' לבטן דמראה שמובחר וחזק היה, ע"כ.

13. התוספות הביאו דבאגדה דשמואל (פרשה כ') איתא: אמר רבי יצחק, אותו הלילה שפירשה ערפה מחמותה נתערבו בה גייס של מאה בני

אחד אביו וכולן מנאפים (14).

(שם) "וגלית שמו מגת"

תני רב יוסף: שהכל דשין את אמו כגת

כתיב (שם) "ממערות פלשתים" וקרינן
"ממערכות פלשתים"

ודרש הכתוב: תני רב יוסף: שהכל הערו
באמו (15).

אמרו רבותינו, כי "הרפה" אמו של גלית
היתה ערפה כלת נעמי,

כתיב (שמואל ב' כא) "הרפה" וכתוב (רות)
"ערפה"

רב ושמואל נחלקו מה היה שמה האמיתי
ומה היה כינוי,

חד אמר: הרפה שמה:

ולמה נקרא שמה ערפה?

שהכל עורפין אותה מאחריה, שהפקירה
עצמה כבהמה, פנים כנגד עורף.

וחד אמר: ערפה שמה:

ולמה נקרא שמה הרפה?

שהכל דשין אותה כהריפות — חטין
כתושין.

אדם. וכן הוא ברות רבה (פ"ב ס"כ).

ובפירוש מהרז"ו שם הקשה וז"ל: וצריך עיון
איך דורש שגלית היה בן ערפה ונתעברה בו
בלילה שפירשה מנעמי, שהרי דוד היה בן ישי
בן עובד, דור שלישי לרות, ואם כן האריך גלית
ימים כנגד עובד וישי שהאריכו ימים מאוד,
כמ"ש בבראשית רבה פרשה צ"ו ס"ד וכו', ע"כ.
אבל יעויין בתרגום לשמואל א' (יז, ח),
דמשמע דבאמת האריך ימים. דז"ל: וקם ואכריז
על סדרי ישראל וכו' אנה הוא גלית פלשתאה
דמן גת דקטלית תרין בני עלי כהני חפני ופנחס
ושביתי ית ארון קימא דה' ואובלית יתיה וכו',
ע"כ.

14. בתוספות (ד"ה מאה) הביאו דבירושלמי
פרק החולץ איתא שעד שלא נקלט הזרע האשה
מתעברת משני בני אדם כאחת, ופירש שם מה
שאמרינן שהיה איש הבינים שכל המאה היו
אבותיו שהרי מכולן נתעברה אשתו. וכתבו
התוספות בשם הערוך שמה שנאמר וחד נאני
פירש הערוך דהיינו כלב שבאו עליה מאה

אנשים וכלב.

ועיין בספר כרם נטע, שהעיר על התוספות
שמשמע מדבריהם שגם מהכלב נתעברה, וצריך
עיון ממה דאמרינן בסנהדרין (נח, א) שאין אשה
מתעברת מבהמה. ובספר תורת הקנאות כתב
דאפשר לומר דהתם מירי מאדם ובהמה לחוד
שאינן נעשין בשר אחד אבל בצירוף אדם נעשים.
ובתפארת ציון (רות רבה פ"ב סכ"א) כתב
וז"ל: ממאה ערלות גויין שנתערו בה כל הלילה
ועל ידי כך היה גבור מאד שהיה כחו ממאה
אנשים שנתעברה מהם. — ועל המדרש שגם
כלב בא עליה — כתב: שהיה בו גם כן כח
הכלב, שעל ידי כך היה חצוף מאד, וגם סופו
היה ככלב, דדוד המיתו באבנים כמו שממיתים
את הכלב, עכ"ל.

15. זהו דרש הכתיב, אבל פירוש הכתיב הוא:
ממחנות פלשתים מהמישורים שהיו חונים שם.
כי מערה הוא לשון מישור, כמו "מערה גבע",
שתירגם יונתן "ממישר גבעתא". רד"ק.

שנשקה לחמותה אך נפרדה ממנה, ויפלו ביד בני הרבוקה — ביד דוד שבא מרות שדבקה בה.

דרש רבא: בשכר ארבע דמעות [שתי בכיות משתי עינים] שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים,

שנאמר (רות א, יד) "ותשאנה קולן ותבכינה עוד" משמע שהיא בכתה פעם שנית, שלעיל (שם פסוק ט') כתוב כבר "ותשאנה קולן ותבכינה".

כתיב (שמואל א' יז, ז) "חץ חניתו כמנור אורגים, ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל וגו'" וקרינן "עין חניתו" שהוא הבית יד של החנית, שהיתה עבה כמו העץ שהאורגים לופפין היריעה עליו,

והוא גם מאוד ביחס לנהוג בשיעור עץ החנית, והיה משקל ברזל חניתו קרוב לשלושים ככר, וזה ענין נפלא מאוד, מורה על כח הפלשתי הזה.

אמר רבי אלעזר: קראו הכתוב "חץ" מלשון חצי, להודיעך שעדיין לא הגיענו לחצי שבחו של אותו רשע,

מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים,

ומקשינן, אם אסור לספר בשבחן של רשעים, אם כן ולא לפתח ביה כלל, שהכתוב לא יספר כלל בשבחן,

ומתצינן: הכתוב פתח במקצת שבחו, כדי לאודועי שבחיה דדוד שנלחם עם גבור כמוהו⁽¹⁶⁾.

וראיה לכך שהחטים הכתושים יקראו הריפות,

וכן הוא אומר (שמואל ב' יז, יט) "ותקה האשה ותפרוש המסך על פני הבאר ותשטה עליו הריפות"

ואי בעית אימא, מהכא יש להביא ראייה שהחטים הכתושים יקראו הריפות, (משלי כז) "אם תכתש את האויל כמכתש בתוך הריפות בעלי"

ערפה היתה אשה מבנות הענקים, ונולדו לה ארבעה בנים, וארבעתם היו ענקים כגבורים אשר מעולם אנשי השם, וכלם מתו על ידי דוד ועבדיו,

(שמואל ב' כא) "ואת ארבעת אלה יולדו להרפה בנת ויפלו ביד דוד וביד עבדיו"

מאי נינהו, מי הם ארבעת בניה של הרפה — אם גלית,

אמר רב הסדא: סף, ומדון, גלית, וישבי בנוב כולם מובאים שם בשמואל ב' פרק כ"א.

"ויפלו ביד דוד וביד עבדיו"

מדוע נפלו דווקא ביד דוד?

משום דכתיב (רות א) "ותשק ערפה לחמותה" (שנשקה לחמותה להפרד ממנה, שלא נתגיירה, אבל) ורות דבקה בה" — בנעמי, ונתגיירה.

אמר רבי יצחק: אמר הקדוש ברוך הוא, יבואו בני הנשוקה כלומר גלית שבא מערפה

16. בקרן אורה העיר: מה נתחדש כאן שאסור לספר בשבחן של רשעים, והרי יש לאו מפורש

שנינו במשנה: **בני עמון באו בנצחוננו של שובך כו'**:

כתיב (שמואל ב' י, טז) "שובך שר צבא הדרעזר" ו**כתיב** (דברי הימים א' יט, טז) "שופך"

רב ושמואל נחלקו מה היה שמו האמיתי ומה היה כינוי,

חד אמר: **שופך שמו!**

ולמה נקרא שמו **שובך**?

שעשוי כשובך שהיה גבוה כמו שובך⁽¹⁷⁾

וחד אמר: **שובך שמו!**

ולמה נקרא שמו **שופך**?

שכל הרואה אותו נשפך לפניו בקיתון, שהיה שופך דמים כמים⁽¹⁸⁾.

אגב זה שהביאו בגמרא מחלוקת של רב ושמואל בדרשות של הפסוקים, הביאו כאן מחלוקת נוספת שלהם,

כתוב לגבי חיילות של נבוכדנצר, מגבורתם (ירמיהו ה) "**אשפתו כקבר פתוח כולם גבורים**" שהאשפה שלהם, והוא הכלי שבו שמים את החצים, הוא כמו קבר פתוח, שמוכן להשחית בו את המתים, כי כולם גבורים מלומדי מלחמה ולא תוכל להנצל מהם.

רב ושמואל נחלקו בביאור הדבר, ואמרי לה ויש אומרים שרבי אמי ורבי אסי נחלקו בה

חד אמר: שגבורתם היתה, שבשעה שזורקין חץ עושיין אשפתות אשפתות של חללים,

ושמא תאמר שהיו עושים כן מחמת שהיו **אומנין בקרב**, ולא מחמת שהיו גבורים,

תלמוד לומר "כולם גבורים".

וחד אמר: שגבורתם בכך, שבשעה שעושיין צורכיהן, עושיין אשפתות אשפתות של זבל מחמת שאוכלים הרבה בגבורה,

ושמא תאמר שהיו עושים הרבה זבל מפני שחולי מעיים הם

תלמוד לומר "כולם גבורים".

אמר רב מרי: שמע מינה [למד מכאן] ממאמר זה שהאי מאן דנפיש זיבליה [מי שמרובה הזבל שלו] — חולי מעיים הוא!

והוינן בה: למאי נפקא מינה?

ומתריצין: ליטרה בנפשיה שיבקש לו רפואות טרם יכבד חוליו

כתוב במשלי (יב, כה) "דאגה בלב איש ישחנה ודבר טוב ישחנה"

רבי אמי ורבי אסי נחלקו בפירוש המילה

כשובך, שעל ידי כך היה גבורתו גדול מאוד, כמו שכתב בבראשית רבה (פרשה לז, ס"ח) כפתורים — ננסים, שעל ידי כך היו גבורים גדולים.

18. רש"י בדברי הימים שם.

לספר בשבחן של גוים, שנאמר "לא תחנם" — לא תתן להם חן. ותרין, שנתחדש כאן שאפילו בשביל להודיע שבחו של דוד אסור להרבות בשבח רשע.

17. בתפארת ציון פירש: שהיה קצר ועגול

"ישחנה",

חד אמר: ישחנה [יסיחנה] מדעתו

וחד אמר: ישחנה לאחריים⁽¹⁹⁾:

שנינו במשנה: ואתם אי אתם בן לא על בשר ודם אתם בוטחים, "כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם וגו'", זה מחנה הארון:

וכל כך למח אומר להם, ומה היא הבטחה זו שהבטיחם "כי ה' אלקיכם ההולך" ולא אמר "כי ה' אלקיכם עמכם", וכן, מה היא הליכה זו שמשמעותה שהולך ממש,

ומבארינן: מפני שהשם וכל כינויו מונחין מג-א בארון⁽²⁰⁾ היוצא עמהם למלחמה

וכן הוא אומר במלחמת מדין (במדבר לא, ו) "וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקודש וחצצרות התרועה בידו" ודורשת הגמרא:

"אותם" — אלו פנהדרין

"פינחס" — זה משוח מלחמה⁽¹⁾

"וכלי הקודש" — זה ארון ולוחות שבו⁽²⁾

לעולם, אלא ארון של משה היה יוצא עמהם למלחמה, רק כשהקיפו את יריחו היו מקיפין בארון שעשה בצלאל ועל פי הדבור היה, עכ"ל.

1. עיין באור שמח (פ"ז מהלכות מלכים) שכתב, שמכאן יש ראייה לשיטת הרמב"ם בהלכה א' שם, שגם במלחמת מצוה היו ממנין כהן לדבר אל העם, שהרי מלחמת מדין היתה מלחמת מצוה על פי הדיבור ושלחו את פנחס להיות משוח מלחמה.

2. התוספות מביאים בשם התוספתא (פ"ז) "וישלח אותם משה וגו'" מלמד שהיה פנחס משוח מלחמה, "וכלי הקודש" — זה הארון, ויש אומרים בגדי כהונה, שנאמר "ובגדי הקודש אשר לאהרן". רבי יהודה בן לקיש אומר ב' ארונות היו עמהם, זה שיוצא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות, שנאמר "ויסעו מהר ה' וגו'", זה שהיה עמהן היה בו ספר תורה, שנאמר "ויעפילו לעלות וגו'". ובירושלמי אמרו, ארון אחד היה.

19. רש"י במשלי שם פירש, שלדברי המפרש שיסיחנה מדעתו, פירוש הסיפא "ודבר טוב ישמחנה" היינו שיעסוק בתורה והיא תשמח את הדאגה שבלבו ותצילנו ממנה, ולדברי האומר שיסיחנה לאחריים, פירוש הסיפא, שינחמנו חבירו דבר טוב, ועל ידי זה ישמח את הדאגה.

20. כתב התוספות רא"ש (מב, א) וז"ל: אין זה ארון של זהב שעשה בצלאל, שאותו ארון לא היה הולך עמהם למלחמה, אלא בימי עלי הוליכוהו ולקו וגלה הארון, וכו', אלא ארון אחר היה יוצא עמהם והוא ארון של עץ שעשה משה בעלותו להר סיני כדכתיב בלוחות אחרונות במשנה תורה (דברים י') "ועשית לך ארון עץ", וברדתו מן ההר שם בו גם לוחות אחרונות עם שברי לוחות שהיו מונחים בו תחלה כדכתיב (שם) "ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי", וכשעשה בצלאל את הארון נתן בו משה את הלוחות וכו' ושברי הלוחות נשאר בארון שעשה משה ואותו היה יוצא עמהם למלחמה וכו', אבל ארון של בצלאל היו נושאים אותו בתוך מחנה הלויים וכן לא היה זו ממקומו